

Magdalena Maćkowiak

Postawa mieszkańców jako czynnik warunkujący aktywizację turystyczną obszarów wiejskich : studium przypadku wiosek tematycznych

Ekonomiczne Problemy Usług nr 53, 191-201

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAGDALENA MAĆKOWIAK

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

**POSTAWA MIESZKAŃCÓW JAKO CZYNNIK
WARUNKUJĄCY AKTYWIZACJĘ TURYSTYCZNĄ OBSZARÓW WIEJSKICH.
STUDIUM PRZYPADKU WIOSEK TEMATYCZNYCH**

Wprowadzenie

Chociaż na obszarach wiejskich w Polsce rolnictwo nadal jest niezwykle ważne, to jednak przemiany strukturalne związane z przejściem z gospodarki rolniczo-przemysłowej na gospodarkę opartą na wiedzy wymagają zagospodarowania produktów rolniczych oraz tworzenia zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich o zróżnicowanych funkcjach działalności¹. Ważne jest jednak, by w pożądanej i poszukiwanej wielofunkcyjności rozwoju wsi umiejętnie wykorzystana została tożsamość i integralność przestrzenna tych obszarów.

Zgodnie ze zbiorem zasad opracowanym w 1996 roku przez Europejską Grupę Roboczą do spraw Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi, wieś jest integralnym organizmem, w którym gospodarkę, rolnictwo, politykę społeczną, kulturę i środowisko należy traktować całościowo. Nie można rozdzielać tzw. twardych czynników rozwoju (inwestycje, finanse, przemysł) od miękkich (dziedzictwo kulturowe, środowisko, nauka, identyfikacja z regionem). Aby uchronić obszary wiejskie od wykorzystywania ich jako rezerwy zasobów przestrzeni i siły roboczej, należy czerpać korzyści z inności i różnorodności wsi i regionów². Zasady te wynikają bezpośrednio z reguł rozwoju zrównoważonego³.

¹ A.P. Wiatrak, *Założenia i cele polityki rolnej. Materiał szkoleniowy*, FAPA Warszawa 2000, s. 3.

² W. Idziak, *O odnowie wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004, s. 30.

³ A. Niezgodna, *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*,

Skutecznym rozwiązaniem okazuje się w tej sytuacji wdrażanie programu odnowy wsi, którego założenia pozwalają dostosować się do zasad obowiązujących w gospodarce rynkowej. Program ten oddziałuje na standard życia i jego jakość oraz źródła utrzymania mieszkańców wsi, zachowując jednocześnie tożsamość wyrażającą się wartościami życia wiejskiego, wzmacnianiem i rozwojem dziedzictwa duchowego, kulturowego i materialnego wsi⁴. Jedną z inicjatyw propagowanych w ramach odnowy wsi jest idea wiosek tematycznych, polegająca na tworzeniu specjalizacji wsi wokół wybranego tematu. Koncepcja tak realizowanych produktów turystycznych od kilku lat sprawdza się w krajach Europy Zachodniej⁵.

1. Istota wiosek tematycznych a społeczność lokalna

Wioska tematyczna jest wsią, w której rozwój podporządkowany jest jednemu pomysłowi, pewnej wiodącej idei. Tematem jest to, co dla wsi jest charakterystyczne, co jest w niej ciekawe, z czego jest lub może stać się znana. Wieś dzięki temu staje się wyróżnialna i jedyna w swoim rodzaju. Założeniem wiosek tematycznych jest tworzenie nowych płaszczyzn do realizacji różnych pomysłów zarabiania na życie⁶. Nie chodzi jednak o wprowadzanie nowego rodzaju hodowli czy uprawy, które nadal są ważne, ale tworzenie na bazie już istniejącego potencjału oryginalnych pomysłów, dzięki którym wieś może być zarówno bardziej atrakcyjnym miejscem pracy dla mieszkańców, jak i wypoczynku dla turystów⁷. Na terenie tym obserwowane jest więc wspólne skoncentrowanie na określonym kierunku działania, dzięki któremu, w porównaniu z innymi wsiami o podobnym stanie wyjściowym, rozwija się ona lepiej pod względem gospodarczym i społecznym. Wieś staje się swego rodzaju firmą oferującą produkt, wokół którego tworzy się pomysły nowych źródeł dochodów i miejsc pracy, co z kolei wpływa na poprawę sytuacji mieszkańców wsi⁸. We wsi takiej wyraźnie wzrasta poziom optymizmu⁹.

Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, s. 19–20.

⁴ R. Wilczyński, *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań 2003, s. 12.

⁵ Pojedyncze wsie tematyczne powstawały już w 1992 roku, lecz największy ich rozwój przypada na rok 2000. W tym czasie w Dolnej Austrii wybrano osiem gmin pilotażowych, które rozpoczęły realizację projektów związanych z tworzeniem wiosek tematycznych. Wśród funkcjonujących za granicą wiosek tematycznych można wymienić: Makową Wioskę w Armschlag (Austria), Owczą Wioskę w Vasles (Francja), Krowią Wioskę w Malzhausen (Niemcy), Wieś Chleba w Bovenister (Belgia), Wioskę Orzechów w Krummnußbaum (Austria), Wioskę Książek w Purgstall (Austria).

⁶ W. Idziak, *O odnowie wsi*, *op.cit.*, s. 31.

⁷ W. Idziak, *Wsie tematyczne*, w: *Wykorzystanie technologii informatycznych w rozwoju społeczności wiejskiej*, red. P. Szczepański, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2005, s. 63.

⁸ W. Idziak, *O odnowie wsi*, *op.cit.*, s. 45.

Koncepcja wiosek tematycznych jest efektem popularyzowania i wdrażania *Strategii Interpretacji Dziedzictwa*, opracowanej w ramach programu PHARE-TURIN II, która oparta jest na wykorzystaniu istniejącego na danym terenie dziedzictwa kulturowego do stworzenia wartościowego i atrakcyjnego produktu turystycznego¹⁰. Głównym walorem strategii jest możliwość zaangażowania w nią miejscowej ludności poprzez wykorzystanie jej wiedzy i doświadczenia¹¹. Wdrożenie interpretacji dziedzictwa jest możliwe jedynie wówczas, gdy zainteresowani nią mieszkańcy mają świadomość istnienia na swoim terenie majątku kulturowego. Pobudzenie tej świadomości odbywać się może poprzez udział w odpowiednio przygotowanym programie waloryzacji i rozwoju dziedzictwa wsi¹².

Społeczność lokalna wiosek tematycznych stanowi kapitał podstawowy i jest niewątpliwie głównym elementem potencjału turystycznego. Powołanie do życia wioski tematycznej wiąże się przede wszystkim z wykorzystaniem inwencji twórczej, pomysłowości i chęci działania mieszkańców. Stąd ważne jest, jak podejmowana na danym terenie inicjatywa jest przez nich odbierana. Pozytywna percepcja sprzyja chęci do pracy, motywacji i kreatywności członków społeczności lokalnej, determinując w ten sposób jakość świadczonych usług. Aktywność społeczna zmierzająca ku wspólnemu dobru jest tym większa, im bardziej mieszkańcy danego obszaru się z nią identyfikują, im silniej odczuwają potrzebę tego typu działalności jako powinność. Nie bez znaczenia jest także szacunek dla miejscowych autorytetów¹³ oraz poczucie możliwości wpływania na rozwój obszaru¹⁴.

Warto podkreślić, że podstawową trudnością w tworzeniu wiosek tematycznych są bariery natury psychologicznej, w tym mentalność, a nie wyłącznie pieniądze. Koncepcja ta z jednej strony pobudza bowiem mieszkańców do działania, aktywizuje ich, daje im nadzieję na odnalezienie swego miejsca i poczucia własnej wartości, z drugiej strony – budzi lęki, obawy przed ośmieszeniem w oczach sąsia-

⁹ W. Idziak, *Wymyślić wieś od nowa*, Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalin 2008, s. 39.

¹⁰ B. Lane, *Strategia interpretacji dziedzictwa, PHARE TOURIN II*, w: *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi a turystyka wiejska*, Materiały konferencyjne, CDiEwR, Kraków 1999, s. 6.

¹¹ M. Karczewska, *Udział społeczności lokalnej w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego wsi jako element rozwoju turystyki*, „Problemy Turystyki i Hotelarstwa”, zeszyt 4, Gdynia 2002, s. 37.

¹² Por. *Guide d'observation du patrimoine rurale*, Ministre de l'Agriculture et de la Peche, Paris 2000, lub polska wersja tego wydawnictwa: *Każde miejsce opowiada swoją historię, czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań 2001.

¹³ Należy szczególnie podkreślić rolę liderów, którzy są najczęściej reprezentantami swojej społeczności i koordynatorami jej działań, starają się pogodzić rozbieżne interesy oraz dążenia jednostek i grup. Są swego rodzaju planistami, którzy widzą dalej i głębiej niż inni potrzeby swoje czy gminy. Potrafią też wciągać różne grupy i jednostki do współdziałania, będąc raczej tymi, którzy kierują wykonaniem planu na danym odcinku, niż bezpośrednio go wykonują.

¹⁴ J. Wiench, *Samorządność a postawy społeczne*, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa 1990, s. 3.

dów, zaburza istniejący porządek¹⁵. Wdrażanie takiego rozwiązania wymaga bowiem innowacyjności i otwartości, która w dużym stopniu jest daleka od przyzwyczajęń i typowych cech mieszkańców wsi.

2. Wyniki badań

Badania zostały przeprowadzone w wioskach tematycznych w województwie zachodniopomorskim, biorących udział w projekcie „Partnerstwo razem” (rysunek 1). Badaniami objęto w sumie 100 mieszkańców, w tym: 24 osoby w Sierakowie Sławieńskim (Wioska Hobbitów), 21 osób w Dąbrowie (Wioska Zdrowego Życia), 20 osób w Podgórkach (Wioska Bajek i Rowerów), 20 osób w Iwięcinie (Wioska Końca Świata), 15 osób w Paprotach (Wioska Labiryntów i Źródeł). W badaniach udział wzięło 48 kobiet i 52 mężczyzn. Najliczniejszą grupę wiekową stanowiły osoby w przedziale wiekowym od 31 do 45 lat.

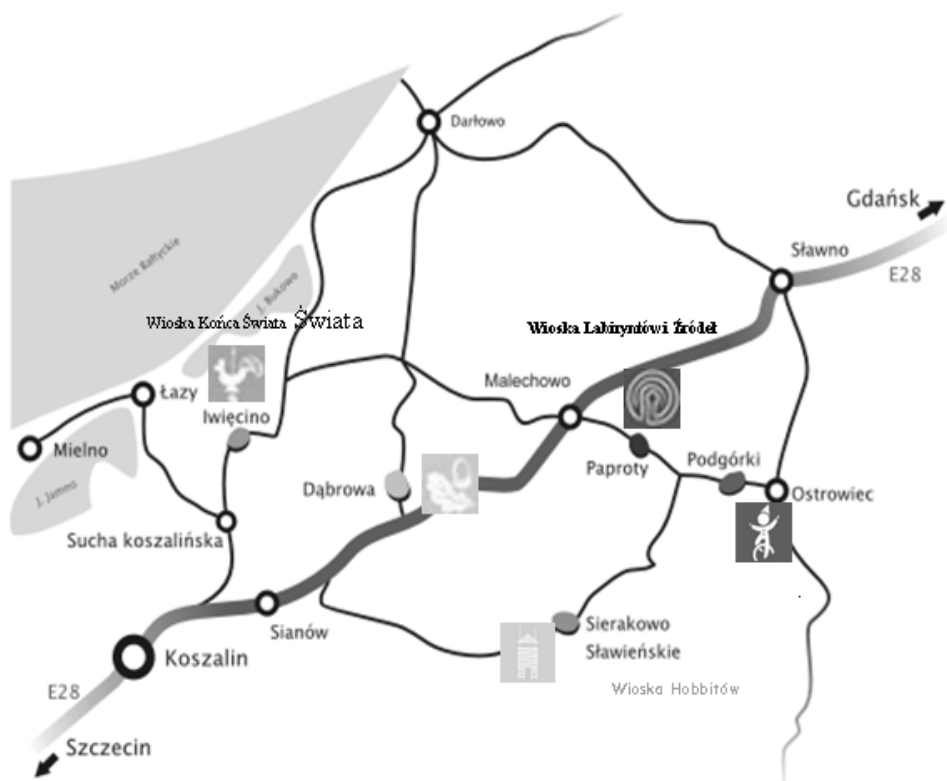
Osiągnięcie znaczących rezultatów we wszelkiego rodzaju działalności uzależnione jest w głównej mierze od motywacji. Analizując postawy mieszkańców, zwrócono więc uwagę na stopień ich zaangażowania w tworzenie wioski tematycznej oraz motywy, które mu towarzyszyły. W tym przypadku zaobserwowano stosunkowo równomierny rozkład postaw. Mały udział w pracach zadeklarowało 32% badanych (punkty 1-3), w średnim stopniu angażowało się 33% respondentów, osoby najbardziej aktywne stanowiły 35% ankietowanych (rysunek 2).

Wśród osób mało zaangażowanych 53,1% wskazało jako przyczynę swojej postawy brak czasu, 18,7% deklarowało brak zainteresowania taką formą aktywności; chęcią stworzenia czegoś nowego kierowało się (paradoksalnie) 9,3%, zaś 3,1% respondentów traktowało pracę przy tworzeniu wioski tematycznej jako przyjemność i możliwość oderwania się od codziennych zajęć.

Chęcią stworzenia czegoś nowego kierowało się 75,7% osób średnio zaangażowanych, dla 60,6% była to forma spędzenia wolnego czasu, brakiem czasu usprawiedliwiała swoją postawę 24,2%, a na dodatkowy dochód liczyło 18,2% badanych z tej grupy.

Najbardziej twórcze podejście, co łatwo przewidzieć, charakteryzowało osoby mocno zaangażowane, wśród których 97,1% deklarowało chęć stworzenia czegoś nowego; 65,6% badanych traktowało zaangażowanie w pracę przy wiosce tematycznej jako formę spędzenia wolnego czasu, ale jednocześnie względy ekonomiczne (potencjalny dodatkowy dochód) stanowiły motywację dla 45,7% najbardziej aktywnych respondentów.

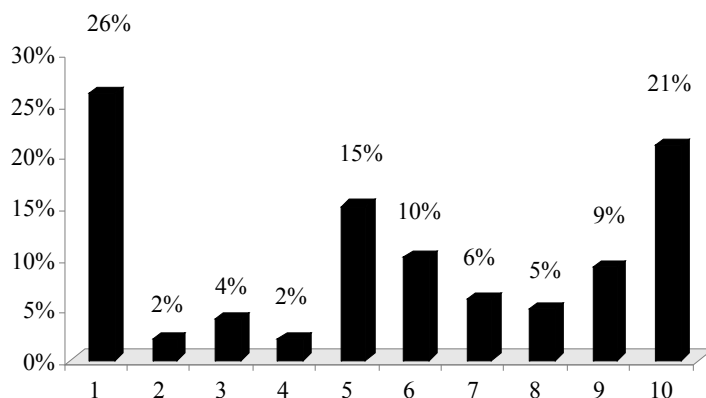
¹⁵ W. Idziak, *Wsie tematyczne...*, *op.cit.*, s. 63.

Rys. 1. Położenie wiosek tematycznych partnerstwa RAZEM¹⁶, na terenie których realizowano badania

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów udostępnionych na stronie www.wioskitemetyczne.org.pl.

¹⁶ Celem projektu jest „utworzenie i sprawdzenie modelowego rozwiązania, służącego ułatwianiu wchodzenia i powrotu na rynek pracy mieszkańcom wsi na obszarach marginalnych w postaci zespołu wsi tematycznych. Projekt ten wchodzi także w skład ponadnarodowego Partnerstwa „Eurovillage”, którego celem jest wymiana doświadczeń i nawiązanie współpracy w dziedzinie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Partnerstwo „RAZEM” działa w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL, finansowanej przez Europejski Fundusz Społeczny (EFS), tworzą je: Fundacja Wspomagania Wsi (Warszawa), Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (Koszalin), Fundacja „Odnowa wsi” (Malechowo), Stowarzyszenie „Hobbiton” (Sierakowo Sławieńskie), Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i Wsi Podgórki „Razem w Przyszłość” (Podgórki), Stowarzyszenie „Edukacja Inaczej” (Apynty).

Rys. 2. Stopień zaangażowania mieszkańców w proces tworzenia wioski tematycznej

Źródło: badanie własne.

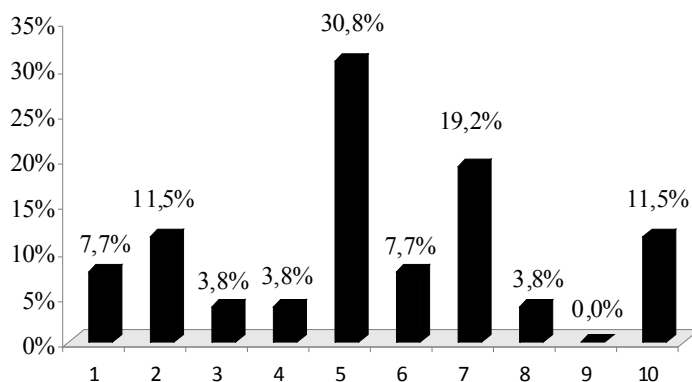
Warto podkreślić, że oczekiwania odnośnie do poprawy sytuacji materialnej w momencie realizacji badań spełniły się tylko w przypadku 26% ogółu respondentów, natomiast 74% ankietowanych odpowiedziało, że ich sytuacja materialna nie poprawiła się¹⁷.

Respondentów, którzy odczuli pozytywną zmianę, poproszono o określenie stopnia poprawy ich sytuacji materialnej za pomocą dziesięciopunktowej skali. W ocenie 23% ankietowanych ich kondycja finansowa poprawiła się w małym stopniu. Badani, którzy odpowiedzieli, że ich sytuacja materialna znacznie się poprawiła (punkty 4-7) stanowili 62% ogółu. Natomiast 15% zauważyło bardzo dużą poprawę (rysunek 3).

Badając powstawanie wiosek tematycznych, nie można pominąć relacji międzyludzkich występujących czy tworzących się pod wpływem takich działań. Respondentów zapytano więc o kształtowanie się więzi między mieszkańcami wsi. Zdaniem 60% ankietowanych projekt budowy wiosek tematycznych wpłynął pozytywnie na relacje w społeczności badanych wsi. Opinie dotyczące przejawów zacieśniania więzi przedstawiono na rysunku 4.

Innego zdania było 31% badanych, którzy stwierdzili, że nie miało to wpływu na wzajemne stosunki. Można przypuszczać, że jest to grupa osób, która potrzebuje więcej czasu, silniejszych argumentów, lepszej motywacji. To jest ta nieufna część mieszkańców, słabo zaangażowana, przyjmująca postawę wyczekującą, stojąca trochę z boku.

¹⁷ Taki procentowy rozkład odpowiedzi można tłumaczyć faktem, że do momentu realizacji badań tylko Sierakowo Sławieńskie zakończyło proces tworzenia wioski tematycznej i mieszkańcy już mogą na niej zarabiać.

Rys. 3. Stopień poprawy sytuacji materialnej mieszkańców wiosek tematycznych
Źródło: badania własne.

Pojawiły się także sugestie, że wspólna praca przy tworzeniu wioski tematycznej podzieliła mieszkańców (9%), co jest sygnałem dla liderów wiosek tematycznych, aby starali się powstające spory zauważać i rozwiązywać.

Rys. 4. Przejawy zacieśnienia więzi społecznych w wioskach tematycznych
Źródło: badanie własne.

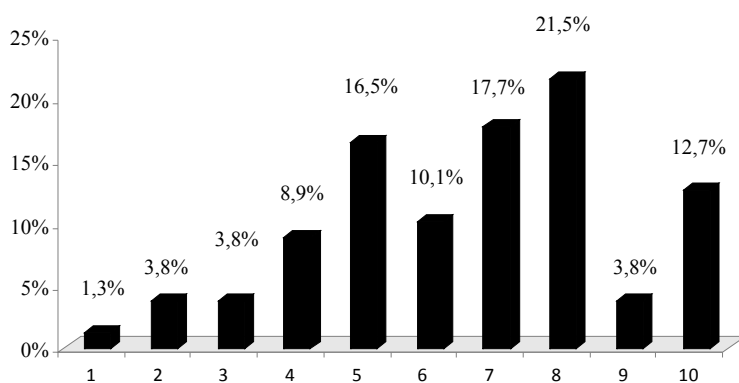
Badania wykazały, że w opinii większości projekt wiosek tematycznych zacieśnił relacje między mieszkańcami, głównie dzięki regularnym spotkaniom, roz-

mowom i możliwości wspólnej realizacji zamierzonej koncepcji. Mieszkańcy nie tylko lepiej poznali się w obrębie wioski, ale także, współpracując z innymi wioskami, poznali nowych ludzi, nawiązali nowe przyjaźnie. Co również ważne, pojawiło się poczucie wspólnoty i poczucie dumy z podjęcia nowatorskich działań.

W badanych wioskach 88% respondentów dostrzegало korzystny wpływ istnienia wioski tematycznej na wieś, w której mieszkają. Wprawdzie nie utożsamiali go ze spadkiem bezrobocia, który jest często głównym czynnikiem mobilizującym do podejmowania inicjatyw na wsi, ale dostrzegali przede wszystkim poprawę estetyki wsi (69%), doceniali podejmowane inwestycje (59%) oraz zauważali poprawę infrastruktury (27%).

Co ważne, ankietowani widzieli również wpływ istnienia wioski tematycznej na atrakcyjność turystyczną swojej wsi¹⁸.

Wzrost zainteresowania turystów tym terenem potwierdziło 79% biorących udział w badaniu, przeciwnego zdania było 21%. Zdaniem ponad połowy mieszkańców (53,2%) zainteresowanie turystów wsią jest duże (punkty 4-7). Z kolei o bardzo dużym zainteresowaniu (punkty 8-10) świadczą odpowiedzi 38% ankietowanych. Respondenci uważający, że jest ono niskie (punkty 1-3) stanowili 8,9% (rysunek 6).

Rys. 6. Zainteresowanie turystów wsią – opinia mieszkańców

Źródło: badanie własne.

Oczywiście najwięcej odwiedzających (kilka tysięcy osób) przyjeżdża do Wioski Hobbitów w sezonie letnim i są to głównie dzieci wycieczkowe w tym

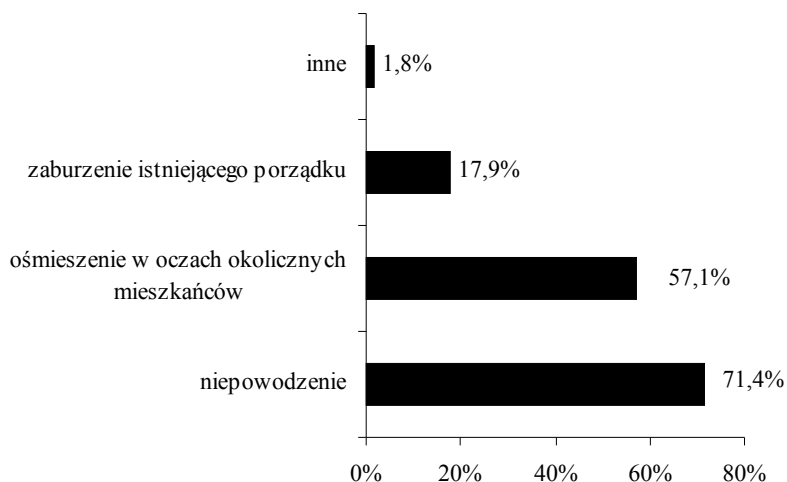
¹⁸ Wyniki badań przeprowadzonych wśród turystów odwiedzających opisywane wsie tematyczne przedstawiono w: M. Maćkowiak, P. Seelieb, *Wioski tematyczne jako forma aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich*, w: *Turystyczne funkcje obszarów wiejskich*, red. I. Sikorska-Wolak, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2009, s. 35–43.

czasie na koloniach nad morzem. Oprócz turystów wioski goszczą także studentów, dla których są przygotowywane warsztaty i zajęcia dydaktyczne. Przyjeżdżają goście z innych wsi, gmin i powiatów z różnych stron Polski, którzy chcą ideę wiosek tematycznych zaszczerpić na swoim terenie. Wioski ze stowarzyszenia „Partnerstwo razem” ciągle się tworzą, ale również uczą, jak odnawiać i rozwijać współczesną wieś.

Mieszkańcy niewielkich izolowanych wsi, borykający się z typowymi problemami terenów wiejskich związanymi z upadkiem rolnictwa, bezrobociem i zaniedbaną infrastrukturą, nie zawsze są mentalnie przygotowani do zmian. Proces odnowy w takich przypadkach trwa długo i mozolnie. Można zakładać, że związane jest to z prawidłowością, iż wielkość przewidywanego prawdopodobieństwa osiągnięcia sukcesu oraz stopień użyteczności działania warunkują powstanie procesu motywacyjnego. Często dopiero sukces sąsiada pobudza aktywność i dodaje wiary w powodzenie.

Nie można się więc dziwić obawom, jakie towarzyszyły osobom angażującym się w ideę wiosek tematycznych. Z dystansem podchodziło do tego pomysłu 56% ankietowanych, natomiast 44% nie miało żadnych obiekcji.

Lęk 71,4% respondentów związany był z niepowodzeniem przedsięwzięcia, a 57,1% obawiało się ośmieszenia w oczach okolicznych mieszkańców. Zaburzenie istniejącego porządku jako przyczynę swoich obaw wskazało 17,9% ankietowanych. Natomiast 1,8% mieszkańców obawiało się, że czas oczekiwania na efekty będzie niewspółmierny do spodziewanych korzyści (rysunek 7).

Rys. 7. Obawy związane z tworzeniem wioski tematycznej

Źródło: badanie własne.

Większość mieszkańców odczuwała lub nadal odczuwa obawy, które są nie-

odłącznym elementem tworzenia czegoś nowego. Ludzie ci są nieufni wobec innowacji, trudno zmienić ich mentalność, przyzwyczajenia. Choć wieś popegeerowska już dawno odeszła w zapomnienie, to jednak wielu mieszkańców tych terenów nadal żyje w poczuciu krzywdy i oczekuje natychmiastowych efektów, najchętniej w formie finansowej. Przystosowanie się do nowych realiów, do gospodarki opartej na wiedzy, stanowi dla nich spore wyzwanie.

Podsumowanie

Wioski tematycznej nie można traktować jako cudownego lekarstwa na problemy wsi; nie każda wieś może być i powinna być tematyczna. Jest to tylko jedna z możliwości poprawy sytuacji mieszkańców wsi, szczególnie tych leżących z dala od miast i dobrych dróg, pozbawionych wyraźnych atrakcji turystycznych. Wioski tematyczne wprowadzają wieś w nową erę informacyjno-usługową. Dzięki tej idei wieś staje się przestrzenią do nauki, przeżywania prawdziwych emocji i odczuć. Wioski tematyczne budowane zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego są alternatywą dla turystyki masowej.

Inicjatorzy wiosek tematycznych nie tworzą nowego towaru produkowanego na ogromną skalę, sprzedają przede wszystkim ideę produktu. Nie są tu potrzebne ogromne inwestycje i dotacje. W projekcie tym ważniejszy jest kapitał wiedzy, wyobraźni i kreatywności, a nie kapitał pieniężny – bazuje się tu przecież przede wszystkim na sile pomysłu. Z przeprowadzonych badań wynika, że mieszkańcy pozytywnie oceniają koncepcję wiosek tematycznych. Widzą sens w tym, co robią, a także mają nadzieję na korzyści płynące z budowania swojej małej ojczyzny i mieszkania w niej. Jest to przykład programu aktywizującego ludzi do działań, dzięki którym stają się oni odpowiedzialni za przyszłość swoją i miejsca, w którym mieszkają. Należy jednak pamiętać, że tworzenie wiosek tematycznych jest procesem długotrwałym, w trakcie którego pojawiają się również problemy, z którymi trzeba się zmierzyć. W takiej sytuacji bardzo ważne jest, aby w podejmowanych działaniach istniała jak największa zbieżność pomiędzy dążeniami osobistymi jednostki a dążeniami społecznymi.

**THE INHABITANTS ATTITUDE
AS A TOURIST ACTIVATION DETERMINANT OF RURAL AREAS.
THE THEMATIC VILLAGES CASE STUDY**

Summary

This paper presents the idea of thematic village's creation as the element of rural areas development's programme and as a form of its tourist activation.

It shows the role of the local people as a factor which influences on the success of the thematic village's idea.

The article contains the results of researches carried out among the inhabitants of the five thematic villages which constitute the origin of this venture in Poland. The researches concerned the thematic village's idea perception and the influence of its realization on the local communities situation.

Translated by Magdalena Maćkowiak